

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE’NİN SURİYE VE ORTADOĞU POLİTİKASI

*Şerif DEMİR**

ÖZET

Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla birlikte yerine pek çok devlet kuruldu. Osmanlı’nın devamı olan Türkiye ile Osmanlı’nın mirasçılarından Suriye aynı coğrafyada uzun süreden beri komşuluk yapıyorlardı. Fakat Türkiye ile Suriye ilişkileri hiçbir zaman sağlıklı bir temel üzerine inşa edilmemiş, uzun süreli bir dostluk düzeyine ulaşmamıştı. Söz konusu ilişkilerde sürekli gerginlik, çatışma ve karşılıklı güvensizlik hâkim oldu.

Türkiye I. Dünya Savaşı sonrası, verdiği ulusal mücadele ile bağımsızlığını kazanırken Suriye uzun bir süre Fransız Mandası altında kaldı. Suriyeliler bir yandan bağımsızlıkları için çaba gösterirken diğer taraftan toprak bütünlüğü için büyük bir gayret içine girdiler.

I. Dünya Savaşı’nda Arapların İngilizlerle işbirliği yapmasını Türkiye, 1939’da Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını ise Suriye kabullenemedi. Bu olaylar Türkiye ile Suriye ilişkilerinde ki güvensizlik ortamının zeminini oluşturdu.

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası gelişmeler, Türkiye ile Suriye’yi tekrar karşı karşıya getirdi. Türkiye ABD’nin öncülüğünü yaptığı Batı dünyasıyla ilişkiler kurarak bunları geliştirirken, Suriye Sovyetler Birliği’ne yakın politikalar izledi. Türkiye Bağdat Paketi’ne öncülük ederek Ortadoğu’da bir ittifak kurmaya çalışırken, Suriye Mısır’ın öncülüğünde alternatif bir ittifak oluşturma gayretine girdi. Türkiye ve Suriye ilişkileri o kadar bozuldu ki 1957’de her iki ülke savaşın eşiğine kadar geldi.

Türkiye’nin Kıbrıs meselesinde, uluslararası platformda Batılı müttefiklerince yalnız bırakılması, Türkiye’yi dış politikada yeni arayışlara itti. Bunun sonucu olarak 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları’nda Türkiye Arapların tarafında yer aldı. Bu durum Türkiye – Suriye ilişkilerini geliştirse de uzun süreli ve kalıcı bir barış ortamı sağlanamadı. Zira Suriye’de Hafız Esad Yönetimi’nin Arap milliyetçiliğini ön planda tutan politikaları iki ülke ilişkilerinde barışın umutlarının yeşermesine engel oldu.

1980’li yıllarla birlikte Türkiye-Suriye arasında su ve terör sorunu ortaya çıktı. Bu kavga 1998’e kadar devam etti. Neticede Suriye’nin bir şekilde terörü desteklemekten vazgeçmesi ve Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad’ın yerine Beşar Esad’ın geçmesi iki ülke ilişkilerinde yeni bir sayfa açtı. Bugün Türkiye ve Suriye, dostluk ilişkilerini karşılıklı jestlerle tarihte görülmemiş bir seviyeye getirdiler.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, Ortadoğu, Uluslararası, Arap, ABD

THE MIDDLE EAST AND SYRIA POLICY OF TURKEY FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

With the collapse of the Ottoman Empire, many states were established. Turkey, the continuation of Ottoman, and Syria, the heirs of the Ottoman Empire had long been the neighborhood in the same geographical area. However, the relations between Turkey and Syria had never been built on a healthy foundation and had not reached the level of long-term friendship. The constant tension in the relations had been dominated by conflict and mutual distrust.

Whereas Turkey won its independence with the national struggle after World War II, Syria remained under the French Mandate for a long time. On the one hand, Syrians strove for independence, and on the other hand, they made a great effort for the territorial integrity.

Turkey could not accept the British co-operation of the Arabs in World War II and Syria could also not accept that Hatay joined in Turkey in 1939. These events created the ground for insecurity in the relations between Turkey and Syria.

The international developments in post-World War II brought Syria and Turkey confronted again. While Turkey established relationships with the Western world led by the United States and developed these, Syrian followed policies close to the Soviet Union. Whereas Turkey tried to form an alliance in the Middle East by leading to Baghdad Pact, Syria made effort to create an alternative alliance under the leadership of Egypt. Those relations with Turkey and Syria broke down so much that both countries came to the brink of war in 1957.

That Turkey was left alone in the Cyprus issue by its Western allies in the international platform led Turkey to new searches in its foreign policy. As a result, in 1967 and 1973 Arab-Israeli wars, Turkey sided with the Arabs. Although this case developed Turkey - Syria Relations, it could not be made the long-term and lasting peace. Because, the policies of Hafez al-Assad Authority which gave priority to Arab nationalism in Syria hampered the hopes of peace in the relations between the two countries.

In 1980s, the terrorist and water problem appeared between Turkey and Syria. The feud continued until 1998. A new page in the relations between the two countries opened as a result of fact that Syria gave up supporting terrorism and Bashar al-Assad supplanted the Syrian President Hafez Assad. Today, Turkey and Syria brought their friendship relations to an unprecedented level in history by the mutual gestures.

Key Words: Turkey, Syria, Middle East, International, Arab, U.S.A

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011*

Giriş

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi; Ortadoğu ile birlikte Suriye'nin de Osmanlı Devleti idaresine girmesini sağladı. Osmanlı Devleti bölgenin hassasiyeti maddi ve manevi önemi nedeniyle Suriye ve Kudüs'ün bulunduğu coğrafyaya ayrı bir önem verdi¹. Bu yapı 1860'lara kadar başarıyla geldi.

XIX. yy da, İngiltere ve Fransa belirgin bir şekilde Suriye'nin içerisinde yer aldığı Ortadoğu coğrafyasıyla ilgilenmeye başladılar. Bölgeyi Osmanlı'dan kopararak kontrol altına alabilmek için milliyetçiliğin bölgede yayılması için çaba gösterdiler. Milliyetçilik, misyoner eğitim kurumlarının da katkısıyla Mısır, Lübnan ve Suriye'de yayılmaya başladı. Özellikle Napolyon'un Mısır'ı işgali, milliyetçilik düşüncesinin yayılmasına büyük katkılar sağladı. Ortadoğu ve Suriye'de, Batıdan gelen milliyetçilik düşüncesine Osmanlı bürokrasisinin başarısız yönetimi eklenince XIX. yy'den itibaren bölgede huzursuzluklar yayılmaya başladı.

1914'te Suriye'ye olağanüstü yetkilerle gönderilen Cemal Paşa'nın sert otoriter yönetimi bölgede rahatsızlıklara sebep oldu. Özellikle başarısız Süveyş Seferi sonrasında Cemal Paşa, Osmanlı Devleti'nin parçalamak ve düşmanla ittifak yapmakla suçladığı pek çok Arap aileyi son derece sert yöntemlerle cezalandırdı. Bu durum Suriye'deki Arap Toplumunda Osmanlıya karşı olan bağlılığın sarsılmasına sebep oldu.

Osmanlı Devletinde Arap milliyetçiliği XIX. yy ortaya çıksa da II. Meşrutiyetten sonra bariz bir şekilde görülmeye başlandı². Arap milliyetçiliğinin savunan birçok cemiyet kuruldu. Milliyetçilik düşüncesi 1918'e kadar gizli bir şekilde yürütülmeye çalışıldı ve önemli bir mesafede alındı. Araplar arasında milliyetçiliğin gelişmesinde İttihat ve Terakki'nin milliyetçi politikalarına karşı duyulan tepkinin de önemli katkısı oldu. Fakat Araplar arasında milliyetçiliğin kitle halinde yaygınlaşma süreci I. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıktı³.

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'ni sona erdirdi. İtilaf Devletleri Mondros Ateşkes ve Sevr anlaşmalarını Osmanlıya dayatmaya kalktılar. Fakat Anadolu insanı Mustafa Kemal öncülüğünde yeni bir mücadele başlattı. Anadolu'dan en son işgal kuvveti ayrılma kadar süren mücadele başarıyla sonuçlandı. Mustafa Kemal ve TBMM Hükümeti, Ortadoğu ve Suriye politikasını Misak-

¹ Osmanlı Devletinin Bölgeye hâkim olması bölgede göreceli bir istikrar dönemini başlattı. Yerel ve dini gruplara özerklikler tanındı, gayrimüslimler millet sistemi içerisinde hukuki güvence altına alındı. Yerel yöneticiler sorumluluklarını yerine getirdikleri sürece İstanbul'un herhangi bir müdahalesiyle karşı karşıya kalmadılar. Fatih Koraş, Suriye'de **Toplumsal Yapının Dönüşümü ve Arap Milliyetçiliğinin Gelişimi 1860-2000**, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul 2009, s. 6

² Buna ilk örnek olarak 1908'de Osmanlı Arap Kardeşliği Cemiyeti kuruldu. C. Ernest Dawn, **Osmanlıcılıktan Arapçılığa**, çev. Aydın-T. Temiz, İstanbul 1998, s. 166; Hüseyin Opruklu, **Türkiye Suriye İlişkileri 1923-1938**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006, s. 36. Cemiyet, her ne kadar Araplar arasında yardımlaşma ve kültürel dayanışmayı ön planda tutuyor gibi gözükse de bir çok yerde örgütlenerek son derece etkili bir dernek olarak kurulmuştu. Mehmet Davulcu, **Faysal Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 50-51. Bu cemiyet, 1908-1918 Arap milliyetçiliği ve Osmanlı Devletine karşı Arap isyanlarında önemli bir yer tutmaktaydı. Ömer Kürkçüoğlu, **Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)**, Ankara 1982, s. 250

³ Mehmet Derviş Kılınçkaya, **Arap Milliyetçiliği ve Milli Mücadele'de Türkiye-Suriye İlişkileri**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1992, s. 61; Zişan Şirin Ayrancı, **Türkiye Suriye İlişkileri**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006, s. 18

ı Milli⁴ kararlarına göre belirledi⁵. Oysa Osmanlı'nın imzaladığı son anlaşma olan Sevr Barış anlaşmasına göre Türkiye Suriye sınırı; Adana Türkiye'de kalırken, Mardin, Urfa, Gaziantep, Osmaniye, İskenderun limanı Suriye'ye bırakılıyordu⁶. Türkiye Lozan'la güney sınırlarını (Irak ve Hatay meselesi hariç) büyük oranda çizdi.

Suriye'de Manda Yönetimi

İngiltere, I. Dünya Savaşı esnasında Arap Halkını Osmanlı Devleti'ne karşı isyana ettirebilmek için çalışmalar içerisine girdi. Özellikle Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile bir takım gizli anlaşmalar yaparak, Araplara bağımsızlık vaadinde bulundu⁷. 1916 yılından itibaren İngiltere'nin tahrikleri Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in gayretlerine rağmen, Arap İsyanı dar bir bölgede, sınırlı katılımı gerçekleşti. Osmanlı Devletinin çabaları isyanın Arap Coğrafyasının tamamına yayılmasını engelledi⁸.

İngiltere Araplarla bu anlaşmaları yaparken diğer yandan da Rusya ve Fransa ile gizli Sykes-Picot anlaşmasını gerçekleştirerek bölgenin kendi aralarında dağılımını ve paylaşımını yaptı. Gizli antlaşmaya göre Halep, Hama, Humus ve Şam'ı da kapsayan büyük bir alanın Fransız etki ve nüfuz sahası olması kararlaştırıldı⁹. Böylece Ortadoğu coğrafyasının paylaşımı batılı ülkelere tamamlanmış oluyordu.

1917'de Bolşevik ihtilali ile Rusya, İtilaf devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu gizli anlaşmaları ifşa etmesi İngiltere'yi zor durumda bıraktı¹⁰. Araplar büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar. ABD'nin gizli anlaşmaları tanımayacağını deklare etmesi üzerine, İngiltere ve Fransa

⁴ Milli Mücadeleye hazırlıkta kabul edilen Misak-ı Milli kararları; Araplara kendi kaderlerini kendilerinin belirleme imkânı tanıyordu. Madde 1: "Osmanlı Devletinin, özellikle Arap çoğunluğunun oturduğu ve 30 Ekim 1918 tarihli silah bırakışmasının imzalandığı sırada düşman ordularının işgali altında kalan kısımlarının geleceğinin, halklarının serbestçe açıklayacakları oylara göre belirlenmesi gerekli olduğundan, söz konusu silah bırakışması çizgisi içinde . . .", Baskın Oran, "1919-1923 Dönemin Bilançosu", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s. 105

⁵ Atay Akdeveliöglü-Ömer Kürkçüoğlu, "1919-1923 Ortadoğu'yla ilişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s.202; Misak-ı milliye göre Araplar kendi kaderlerini kendi oyları ile belirleyeceklerdir. İsmail Soysal "Türk-Arap İlişkileri (1918-1997)", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s. 517; Cemil Koçak, "Siyasi Tarih 1923-1950", **Türkiye Tarih 4 Çağdaş Türkiye 1908-1995**, edt. S.Akşin, İstanbul 1995, s 154; Oktay Zaif, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar (1923-1939)", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, I, Ankara 1998, s 392

⁶ Baskın Oran, "Mondros Silah Bırakışması ve Sevres Barış Anlaşması", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s. 125

⁷ M. Davulcu, **agt.**, s. 73-74; Özkan Yazgan, **Türkiye-Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2007, s. 4

⁸ M.D. Kılınçkaya, **agt.**, s. 90

⁹ Zafer Sağlam, **Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konuları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi**, Harp Akademileri Komutanlığı, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 24; Ortadoğu; limanları, Süveyş Kanalı, madenleri ve petrol yatakları ile Batılı ülkeler açısından vazgeçilemez hayati öneme sahip stratejik bir konumdaydı. Yaşar Canatan, **Türk-İrak Münasebetleri (1926-1958)**, Ankara 1996, s 69; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul 1982, s 561; Fransa ekonomisinin duyduğu hammadde gereksinimine için Suriye ve çevresini talep ediyordu. M.D. Kılınçkaya, **agt.**, s. 100; Z. Şirin Ayrancı, **agt.**, s. 19

¹⁰ H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 27; M. Davulcu, **agt.**, s. 82

ortak bir bildiri ile Ortadoğu milletlerinin kendi milli devletlerini kurabileceklerini açıklamak zorunda kalmışlardı¹¹. Araplar yeniden ümitlendiler. 1918'de İngiliz Kuvvetleri Arap birlikleriyle Şam'a girerken dört yüz yıllık Osmanlı hâkimiyetini tamamen sona erdirmiş oldular¹². İngilizler 22 Ekim 1918'de Suriye, Lübnan ve Filistin'de geçici bir askeri idare kurdu. Suriye Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın yönetiminde bir askeri idare kontrolüne geçti.

Osmanlı Devleti I. Dünya savaşında, Mondros Ateşkes Anlaşması ile yenilgiyi resmi olarak kabul etti. Suriye'nin durumu hakkında Ateşkes Anlaşmasında her hangi bir madde olmadığı gibi ne olacağı hakkında da fazla bir fikir verilmiyordu. Sadece Suriye'de bulunan Osmanlı askerlerinin en yakın Müttefik komutanlığına teslimi isteniyordu¹³.

Faysal Suriye'de kendi hükümetini kurarak yönetimini ve otoritesini tesis etmeye başladı. Fakat İngiltere ve Fransa Suriye'nin hukuki statüsünü belirlemede ağır davranıyorlardı. Bölgede savaştan kalan pek çok sosyal sorunun yanında bir de siyasi sıkıntıların varlığı Faysal'ı oldukça zor durumda bıraktı. Faysal Suriye'nin bağımsızlığı ve kendi krallığı için yoğun bir çalışma içerisine girdi.

1919 Paris Konferansında Faysal'ın ısrarla bağımsızlık talebi karşılık bulmadı. Savaş esnasında İngiltere'nin Araplara yaptığı vaatler gerçekleşmedi. Suriye'de belirsizlik ve karışıklık devam etti¹⁴.

Paris Barış Kongresi'nde birçok devletten yardım talep eden fakat arzu ettiği desteği bulamayan Faysal Suriye'ye dönerek çözümü askeri ve siyasi mücadelede aradı¹⁵. Faysal Suriye'de bir kongre toplayarak, Büyük Suriye'nin kurulması ve kendisinin kral ilan edilmesini istedi. Suriye Genel Kongresi'nde Suriye'nin bağımsızlığı Faysal'ın krallığı ilan edildi¹⁶. Bu dönemde Faysal Mustafa Kemal ile de diyaloga geçti ve bir anlaşma imzaladı¹⁷.

1920 San Remo Konferansı'na Şerif Hüseyin oğlu Faysal'ı gönderdi. Faysal'ın ısrarla bağımsızlık isteklerine -ABD'nin konferansa katılmamasını fırsat bilen- İngiltere ve Fransa Ortadoğu'da manda rejimleri kurarak cevap verdiler. Ortadoğu; İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Suriye, Lübnan Fransa'ya, Irak, Ürdün ve Filistin'de İngiliz mandası altına girdi¹⁸. Fransa'nın Suriye yönetimi uluslar arası meşruiyet kazanırken Faysal ve Araplar bir kez daha aldatılmış oluyordu¹⁹.

San Remo Konferansı'nda Filistin'i Suriye topraklarından tamamen ayırdı ve Lübnan'ı da ayrı bir manda yönetimi altında Fransa'ya verdi. Hayal kırıklığına uğrayan Suriyelilerin tepkisini

¹¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1980**, I, Ankara 1992, s. 197; M. Davulcu, **agt.**, s. 112

¹² H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 29

¹³ A. Akdevelioğlu-Ö, Kürkçüoğlu, Ortadoğu, I, s.197; Mondros Ateşkes Antlaşmasınının 16. Maddesi; "Hicaz'da, Yemen'de, Asir'de Suriye'de ve Irak'ta bulunan tüm garnizonların en yakın müttefik komutanına teslim olmaları ve tüm birliklerin Kilikya'dan çekilmesi" ibaresi bulunmaktaydı. H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 64

¹⁴ M. Davulcu, **agt.**, s. 119

¹⁵ Süleyman Tüzün, **İki Büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939)**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1989, s. 32

¹⁶ H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 85; Z. Şirin Ayrancı, **agt.**, s. 20

¹⁷ M. Davulcu, **agt.**, s. 141

¹⁸ A. Akdevelioğlu-Ö, Kürkçüoğlu, Ortadoğu, I, s.202; M. Davulcu, **agt.**, s. 129; Pınar Ceylan, **Türk Basınında Hatay Devleti'nin Kurulması Meselesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 7; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 5

¹⁹ F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 198; A. Akdevelioğlu-Ö, Kürkçüoğlu, Ortadoğu, I, s.202; H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 62

bastırmak amacıyla sert askeri tedbirlere müracaat eden Fransa, Temmuz 1920'de Şam'a girerek Kral Faysal'ı tahtından indirdi ve Suriye'de sıkı bir askeri idare tesis etti²⁰.

Fransa Suriye'deki kontrolü eline aldıktan sonra hâkimiyetini sağlamlaştırmak için Suriye'yi parçalama yoluna gitti. Öncelikle Lübnan'ı ayırdı ve Osmanlı zamanındaki topraklarını iki misline çıkararak Suriye'den tamamen kopardı. Ardından Suriye topraklarını eyaletlere bölerek federal bir siyasi yapılanmaya gitti. Fransa, Suriye üzerinde otoritesini tesis edebilmek için Dürzileri de kullandı²¹. Fransa Suriye'de 1920–1926 yılları arasında şiddetli anlaşmazlıklar ve çatışmalar yaşadı.

Fransa Suriye'de yeni düzeni kurduktan sonra Milletler Cemiyetine müracaat etti. Fransa'nın Suriye Manda Yönetimi 29 Eylül 1923'te MC tarafından onaylanarak kabul edildi²². Suriyeliler 1926'da anayasayı hazırladılar. Suriye Anayasası; Lübnan'ı da içine alan bağımsız bir devlet şeklini öngörüyordu. Fakat Fransa, Suriyelilerin hazırladığı anayasayı veto ederek, 1930'da kendi hazırladığı yeni bir anayasayı yürürlüğe koydu. Böylece Suriye'de Fransa'ya bağımlı bir Cumhuriyet ilan edildi²³. Fakat Fransa'ya karşı tepki ve mücadele sürdü.

İtalya'nın Habeşistan'a saldırması Fransa'yı Ortadoğu'da yeni bir tavır almaya itti. Fransa Suriye ve Lübnan'la ilişkilerini yumuşatma ve iyileştirme yoluna giderek yeni politikalar üretmeye başladı. 1936 Eylül'ünde Suriye ile ittifak anlaşması imzaladı ve bu memleketten 3 yıl içinde çekilmeyi kabul etti²⁴. Fakat 1939'da II. Dünya savaşı patlak verdiğinde Fransa Meclisi hâlâ bu anlaşmayı onaylamadığı için 1936 Suriye Anlaşması hukuken geçerlilik kazanmadı. Bu da Suriye'nin bağımsızlık sorununu II. Dünya Savaşı sonrasına kalmasına neden oldu²⁵.

Fransa'nın 1940'da Almanya'ya teslim olması Suriye'nin yönetim ve denetiminin Almanya'ya geçmesini sağladı. Fakat 1941'de Suriye, Fransa ve İngiltere'nin gayretleriyle Almanya'dan geri alındı. II. Dünya savaşı sonrasında da Batılı devletlerin Suriye üzerindeki çatışmaları devam etti. Sovyetler Birliği, ABD ve İngiltere'nin baskılarına fazla dayanamayan Fransa 15 Nisan 1946'da askerlerini 17 Nisan 1946'da manda yönetimini sonlandırarak Suriye'nin bağımsız olmasını sağladı²⁶.

Suriye bağımsızlığının ilk yıllarında sürekli iç meseleleriyle uğraşmış ülkede bir türlü iç huzur sağlanamamıştı. 1945-1949 arasında nispeten sakin geçiren Suriye, 1949'dan itibaren tam karışıklık ve keşmekeşlik dönemi yaşamaya başladı. Mesela dört yıl içinde üç hükümet darbesi, 21 kabine değişikliği, iki askeri diktatörlük kurulmuştu²⁷.

Hatay (İskenderun) Meselesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve Lozan Görüşmelerinde Misak-ı Milli hedefleri son derece önemli bir yere sahipti. Misak-ı Milli sınırları içerisinde Hatay hakkında açık bir hüküm

²⁰ Kamuran Güren, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Ankara 1986, s. 74; F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 198; H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 88; S. Tüzün, **agt.**, s. 25; Z. Şirin Ayrancı, **agt.**, s. 20

²¹ H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 90; Fransa Suriye'de ki Dürzilere önce bağımsızlık vaat etti ve 1921'de anlaşma yaparak bu bağımsızlığı hayata geçirdi. Kısa bir süre sonra 1922 Nisan'ında bu anlaşmayı iptal ederek, Dürzi önderleri tuzağa düşürüp tutukladı. Bunun üzerine 1925 yazında isyan eden Dürzülerle Fransa iki yıl savaş yaptı. Neticede isyan bastırıldı ve Fransa Dürzilere karşı daha olumlu bir tavır içine girdi. F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 198

²² P. Ceylan, **agt.**, s. 7

²³ K. Gürün, **Savaşın Dünya**, s. 187

²⁴ H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 114; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 11; F. Koraş, **agt.**, s. 36

²⁵ K. Gürün, **Savaşın Dünya**, s. 187; F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 199

²⁶ F. Koraş, **agt.**, s. 37

²⁷ Ö. Yazgan, **agt.**, s. 29; F. Koraş, **agt.**, s. 44-45; Z. Şirin Ayrancı, **agt.**, s. 25-26

Turkish Studies

bulunmamasına rağmen, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığında Hatay ve İskenderun işgal edilmemiş olduğu için, bu bölge Misak-ı Milli içerisinde kabul edildi²⁸.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başarıyla neticelenmesi Fransa'yı Ankara Hükümeti'ne yaklaştırdı. Anadolu'dan Yunanlıları çıkarmak ve Yunan işgaline nihaiyi darbeyi vurmak için güneydeki ordulara ihtiyaç duyan TBMM Hükümeti de barışın bir an önce yapılmasına taraftardı. Türkiye – Fransa arasında 1921 tarihli Ankara Anlaşması; Türkiye-Suriye sınırının belirleme görevini üstlenecek ortak bir komisyon oluşturulmasını kabul etti²⁹. Hatay Fransa ile imzalanan Ankara Anlaşması'yla Suriye'ye bırakıldı³⁰. Anlaşmanın 7. maddesiyle Fransa, İskenderun Sancağı'na özel bir idare şekli tanıyacaktı. Bu duruma uygun bir yapılanma içinde İskenderun'a farklı bir statü tanındı³¹. Ankara Anlaşması Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesi olarak yer aldı. Türkiye-Suriye Sınırını belirleyen en kapsamlı anlaşma olarak Lozan'da teyit edildi.

Lozan Barış Konferansı'nda, Fransa ile asıl sorun borçlar meselesinde çıkmış ise de bunun yanı sıra Türkiye-Suriye Sınırının belirlenmesi ve Hatay Meselesi de tamamen çözülmüş sayılmazdı. Sadece Ankara anlaşması Lozan'da aynen kabul görmüştü. Sınır meselesi bir türlü gerçekleşmeyince her iki devlet Lozan'dan sonra diplomatik görüşmeler devam ederek 18 Şubat 1926'da Türkiye-Suriye sınırlarını çizdiler³². Böylece Türkiye ile Fransa sadece Türkiye-Suriye sınırlarını belirlemekle kalmayıp ilişkilerini dostluk temeline geliştirecek kapsamlı bir anlaşmada mutabakat sağladılar.

Ocak 1926'da İskenderun'un Suriye Parlamentosunda ki temsilcileri, İskenderun'un Suriye'den ayrılarak direk Fransa'ya bağlanma talebinde bulundu. Fransa bu talebi önce uygun görerek kabul ettiyse de Suriye Parlamentosu'nun aşırı itirazı üzerine reddetti³³. 30 Mayıs 1926 Türkiye- Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Anlaşması imzalandı. Anlaşma Sancaktaki Türklerin durumunu iyice düzeltti³⁴, Böylece Türkiye'de kabul edilen reformlar aynen sancakta da uygulanmaya başlandı.

14 Mayıs 1930 Suriye Anayasası'na Fransa, İskenderun Sancağı'nın özel durumuna ilişkin maddeler ilave etti. Böylece Türklerin durumu anayasal güvence altına alınırken Suriye'ye de gözdağı verilmiş oluyordu³⁵.

1936'da Suriye ile Fransa arasında imzalanan bağımsızlık anlaşmasında İskenderun sancağı ile ilgili hiçbir madde yoktu. Fransa sancak üzerinde ki yetkilerini Suriye'ye terk ediyordu. Türkiye bu durumu kabul etmedi. Milletler Cemiyeti ve Fransa ile yapılan görüşmeler bir sonuç

²⁸ P. Ceylan, **agt.**, s. 8

²⁹ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, "1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara 1974, s. 91

³⁰ Hamit Pehlivanlı-Yusuf Sarıncay-Hüsametdin Yıldırım, **Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)**, Ankara 2001, s. 139; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 7

³¹ Sancakta Türk Kültürünün korunması ve yaşatılması için her türlü kolaylık sağlanacaktı. Abdurrahman Melek, **Hatay Nasıl Kurtuldu**, İstanbul 199, s. 41; M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 91; Melek Fırat- Ömer Kürkçüoğlu, "Sancak (Hatay) Sorunu", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s. 281; H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 158; P. Ceylan, **agt.**, s. 13

³² Anlaşmanın tam metni; **Düştur**, 3. tertip, c. VII, s. 1495-1511; M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 92; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 9

³³ M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 92

³⁴ H. Oprukoğlu, **agt.**, s. 115-125; P. Ceylan, **agt.**, s. 15; Nergis Savcı, **Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatan Katılışı**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2007, s. 29

³⁵ M. Fırat-Ö. Kürkçüoğlu, "**sancak**", s. 282

Turkish Studies

vermeyince, Türkiye, Fransa'ya 9 Ekim 1936'da bir nota vererek İskenderun Sancağı'na da Suriye gibi bağımsızlık verilmesini istedi³⁶.

Milletler Cemiyeti'nde özellikle İngiltere'nin arabuluculuğu ile İskenderun Sancağı'na; işlerinde tamamen bağımsız, dış işlerinde Suriye'ye bağımlı, özerk bir statünün tanınması 1937'de kabul edildi³⁷. Bu karar ile Hatay'ın ayrı bir siyasi varlık olduğu kabul edilmiş, toprak bütünlüğü teminat altına alınmış oldu³⁸.

Ağustos 1938'de yapılan Hatay seçimlerinde, 40 kişilik Hatay parlamentosunun 22 milletvekilliğini Türkler kazandı³⁹. 2 Eylül'de toplanan Hatay parlamentosu, bağımsızlık ilan ederek Hatay Cumhuriyeti ismini aldı. Sancaktaki yeni gelişmeleri Fransız vali kabul etmek istemeyince Hatay'da halk bir dizi protesto gösterileri yaptı. Türkiye, Fransa'nın tavrına karşı tepkisini Hatay sınırına 50 bin asker göndererek gösterdi.

Hatay'daki siyasi gelişmelere karşı Türkiye'nin izlediği politika ve Almanya'nın saldırgan bir dış politika içine girmesi Fransa'nın katı tavrını yumuşatarak Fransa'yı Türkiye ile işbirliğine mecbur bıraktı. Neticede Hatay'daki Fransız vali değişerek yerine Türk vali atandı. Kısa sürede Hatay'lılar Türkiye'deki kanunları kabul ederek Anavatan'la yakın ilişki içerisine girdiler. 29 Haziran 1939'da son kez toplanan Hatay Parlamentosu, Türkiye'ye katılma kararı aldı⁴⁰. Fransa'da bu kararı kabul etmek zorunda kaldı⁴¹. Suriye Parlamentosu derhal Hatay Parlamentosunun aldığı kararı protesto ederek bunu tanımadığını açıkladı⁴². Fakat Hatay'ın Türkiye'ye ilhakını engelleyemedi.

Suriye 1946'da bağımsızlığını kazandı⁴³. Bağımsızlığını kazanan Suriye'nin yaptığı ilk işlerden birisi Hatay üzerinde hak iddia etmesiydi. Bu durumu sürekli uluslararası gündeme taşıyarak Türkiye'ye baskı yapmaya başladı⁴⁴. Suriye Hatay'ın Türkiye'ye ilhak etmesini bir türlü hazmedemiyordu ve kabul de etmiyordu.

Suriye ile Türkiye arasında Hatay Meselesi'nin bir problem oluşturması üzerine, 1946 yılında Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'nın arabuluculuğuyla, iki ülke arasında bir takım görüşmeler yapıldı. Sonunda varılan mutabakat ile Türkiye, Hatay'ı ilhakının Suriye tarafından tanınması için ısrar etmeyeceğini, Suriye'de bu sorunu resmen ileri sürmeyeceğini kabul etti⁴⁵. Sorun tamamen çözülmemişse de geçici olarak ertelenmişti. Bir anlamda mesele o günlük için donduruldu. Fakat

³⁶ M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 138; F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 348; M. Fırat-Ö. Kürkçüoğlu, "**sancak**", s. 283; P. Ceylan, **agt.**, s. 21

³⁷ F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 348-349; A. Melek, **age.**, s. 81; M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 140; M. Fırat-Ö. Kürkçüoğlu, "**sancak**", s. 284

³⁸ H. Pehlivanlı-Y. Sarıay- H. Yıldırım, **age.**, s. 140

³⁹ A. Melek, **age.**, s. 115; M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 143; Seçimlerde zaten 22 Türk milletvekili aday olmuş tamamı Hatay parlamentosuna girmiştir. M. Fırat-Ö. Kürkçüoğlu, "**sancak**", s. 289; P. Ceylan, **agt.**, s. 85

⁴⁰ M. Gönlübol-C. Sar, **agm.**, s. 144; İsmail Soysal, "Türk-Arap İlişkileri (1918-1997)", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s. 517; M. Fırat-Ö. Kürkçüoğlu, "**sancak**", s. 290; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 21

⁴¹ Anlaşmanın tam metni için bknz. **Düster** 3. tertip c. XX, s. 1530-1539; M. Fırat-Ö. Kürkçüoğlu, "**sancak**", s. 290

⁴² İ. Soysal, "**Türk-Arap**", s. 517

⁴³ Yirminci yüzyılın başlarından itibaren bölgede gelişen ulusçuluk hareketleri II. Dünya savaşına kadar veya hemen sonra pek çok bağımsız devlet kurularak, sömürgeci devletlerin egemenliğine son verildi. R. Uçarol, **age.**, s. 555

⁴⁴ Selçuk Gültaşlı, "Ortadoğu'da Türkiye", **Yeni Türkiye**, s. 23-24, c. II, s. 1440

⁴⁵ Ömer Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara 1972, s. 16

bu durum bir türlü Suriye tarafından kabul edilememiştir. Çünkü Suriye'de en yetkili ağızlar bile zaman zaman Hatay Meselesi'ni gündeme getirmeye devam ettiler.

II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB'nin süper güç olarak çıkması, dünyanın hızla iki kutuplu bir yapıya doğru sürüklenmesine neden oldu. Özellikle 1947'den sonra başlayan soğuk savaş dönemi kutuplar arasındaki çatışmayı iyice derinleştirdi.

Türkiye 1923'ten itibaren yüzünü Batıya çevirdi. 1930'lu yılların ikinci yarısında, Avrupa'da dengeler değişmeye başladı. İtalya Doğu Akdeniz'de saldırgan bir tavır içine girdi⁴⁶. Atatürk, Avrupa'nın genel bir savaşa doğru yöneldiğini fark ederek⁴⁷ önlemler almaya başladı. Bu dönemde Türkiye, uluslararası alanda barış eksenli politikalar üretmek⁴⁸, bölgesel paktlar kurarak sınır güvenliğini garanti altına almaya çalıştı. Önce Batı'da Balkan İttifakı, ardından Doğu'da Sadabat Paketi bu anlayışın sonucu ortaya çıktı.

Bu süreç içerisinde Türkiye Suriye ile ilişkilerini en alt düzeyde sürdürdü. Fakat II. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler, Türkiye'ye tercih yapmayı zorunlu hale getirdi⁴⁹. Türkiye ABD'nin

⁴⁶ R. Uçarol, age, s 490

⁴⁷ Türkiye Uluslararası gerginliği ileri sürerek Montreux'de Boğazların denetim ve kontrolünü sağlamıştır. Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul 1996, s 294; Ayrıca Hatay'ın anavatanına katılması için yapılan çalışmalar da başarı ile sonuçlanmıştır.

⁴⁸ Ahmet Özgiray, "Atatürk ve Dışpolitika", **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, I, Ankara 1998, s 222; M. Kemal 1 Kasım 1929 yılında Mecliste "Hariciyede açık ve dürüst olan siyasetimiz bilhassa sulh fikrine müstenittir. M. Kemal ATATÜRK, **Söylev ve Demeçler**, Ankara 1982,I, s 361

⁴⁹ 19 Mart 1945'te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Moskova büyük elçimiz Selim Serper'e 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını feshettiklerini bildirdi. A.Şükrü Esmer-Oral Sander" İkinci Dünya Savaşında Türk Dışpolitikasi", **Olaylarla Türk Dışpolitikasi (1919-1995)**, Ankara 1996, s 185; Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye, İstanbul 1970**,s.151; Celal Bayar, **Günaydın**, 6.7.1974; Feridun Cemal Erkin, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara 1968 , s 214-415; C. Koçak, **agm.**, s 173; Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, İstanbul 1995, s 312; Eral Tellal, "1945-1960 Sovyetlerle İlişkiler" **Olaylarla Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s 502; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 191; "-Ama, bunu siz kendi rızanızla imzaladınız!" diyen Türkiye Büyük Elçisi Selim Serper'e: Molotof, "-Biz o zaman zayıftık, Şimdi ise kuvvetliyiz" demiştir, T. Nejat, Eralp,"İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Boğazlar Sorunu İngiliz ve Amerikan Basınındaki Akisler", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1996, s.101-109; **Cumhuriyetin 75 Yılı**, s 273; A. Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türk-Sovyet İlişkileri", **Olaylarla Türk Dışpolitikasi (1919-1995)**, Ankara 1996, s 389. Sovyetlerin talepleri derhal reddedildi. İstekleri reddedilen Sovyetler, Türkiye üzerinde ağır bir baskı uygulamaya başladı. M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 193; A. S. Bilge, **agm.**, s 389. Türkiye Sovyetler Birliği'nden gelen tehdit karşısında yalnız kaldı. Türkiye tekrar denge politikasına geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır. Esin Yurdusev, "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s 374; Turgay Uzun, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Dış Politikası ve Geleceğe Etkileri", **Yeni Türkiye**, yay.yön. G. Eren, 23-24/II, Ankara 1998, s 1377. ABD, Sovyet baskı ve yayılmasının özellikle Ortadoğu'da tehlikeli bir durum alacağını düşünerek fikrini değiştirdi ve Türkiye ile yakından ilgilenmeye başladı. Başkan Truman, Türkiye'den Rusya'ya "makul, fakat sert" cevap verilmesini istedi, D. Avcıoğlu, **age.**, s 1594; Taner Timur, **Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul 1991, s 46. Türkiye, Sovyet notasını 22 Ağustos 1946'da ABD ve İngiltere'ye danışarak hazırlanan bir metinle reddetti. F. C. Erkin, Boğazlar , s 416-422; Hikmet Özdemir, **Türkiye Cumhuriyeti**, İstanbul 1995, s 184; E. Tellal, **agm.**, s 505. ABD Başkanı Truman', 12 Mart 1947'de Sovyet tehdidi karşısında, Türkiye ve Yunanistan'ın bütünlüğünün korunmasını amaçlayan Truman Doktrini ilan etti. Başkan, Senato'dan yetki istiyordu, Peter Mansfield, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Çev. S.Yurdakul, İstanbul 200, s 116; Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, Ankara 1993, s 229; Ç. Erhan, **agm.**, s 528; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 213. Truman

Turkish Studies

öncülüğünü yaptığı liberal dünyanın yanında yer alırken, kendisini Batıya kabul ettirebilmek için dış politikasında önemli değişikliklere gitti. Ortadoğu'nun Batı ülkeleri için bu kadar önemli olması, Türkiye'nin bölgeye daha fazla ilgi göstermesine sebep oldu.

Türkiye'nin izlediği Ortadoğu politikası; Batı ülkelerinin Ortadoğu politikalarına paralel gelişirken zaman zaman tarihi ve dini nedenlerin de etkisiyle Batı ülkelerinden farklı yönler de sapıyordu. Genelde tutarlı ve istikrarlı bir politika ortaya koyamadı. 1947'de Filistin Meselesi BM'e geldiğinde Türkiye, Araplarla birlikte hareket ederek Filistin lehinde oy kullanırken, Filistin Meselesi 1948'de BM gündemine tekrar geldiğinde Türkiye bu sefer Batı ülkeleri ile birlikte hareket ederek olumsuz oy kullandı. Türkiye, Batı dostlarının güvenini kazanmak için 1949'da İsrail'i ilk tanıyan Müslüman ülke oldu⁵⁰. Bu durum diğer Arap ülkeleri gibi Suriye tarafından da "Müslüman bir ülkenin vefasızlığı" olarak algılandı⁵¹.

DP'nin 1950'de iktidara gelişi, Türkiye'nin dış politikasında önemli değişiklikler meydana getirdi. Türkiye, pasif Ortadoğu politikasını terk ederek aktif bir faaliyet içine girdi ve ikili münasebetlere büyük önem verdi⁵². Türkiye'nin dış politikasındaki bu değişiklik biraz da dış şartların zorlamasıyla oluştu. Batılı devletler, Sovyetlerin Ortadoğu'da daha etkili olabilmesine mani olmak için Türkiye'yi bölgede aktif politikaya sevk etmeleri bu değişikliğin ana nedeni olarak sayılabilir.

Türkiye'nin Ortadoğu ve Suriye politikasını iki olay derinden etkiledi. Öncelikle birincisi, Şubat 1952'de Türkiye'nin NATO'ya katılması ve ikincisi; Mısır'daki iktidar değişikliğinin Mısır dış politikasında meydana getirdiği farklılık⁵³. Türkiye NATO'ya katılmakla, müttefiklerinin Ortadoğu'daki politikalarına ortak ve destek olmuştur⁵⁴. DP'li Dış Politika yöneticileri Türkiye'nin çıkarlarını ABD'yle birlikte hareket etmekte gördüklerinden, ABD'nin her türlü Ortadoğu politikalarına sınırsız destek verdiler⁵⁵.

Suriye ve Bağdat Paktı

"Türkiye'nin milli bütünlüğü Ortadoğu nizamı için şarttır" diyordu. E. Kongar, **age.**, s 458 ; Ç. Erhan, **agm.**, s 529; M. Gönübol-H. Ülman, **agm.**, s 214

⁵⁰ Melek Fırat - Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960 Arap Devletleriyle İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s. 617; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 34-35

⁵¹ S Tüzün, **agt.**, s. 27; K. Gaytancıoğlu, **agt.**, s. 88

⁵² M.A. Birand-C. DüNDAR-B. Çaplı, **age.**, s 131

⁵³ Mısır'sa Temmuz 1952'de askeri darbe ile Kral Faruk devrildi. Yerine önce General Necip ardından General Abdunâsır geldi. Bu Arap dünyasında yeni bir devir açarken, Türkiye'yi de uzun vadede olumsuz etkiler. Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, II, Haz. E.Ş. Erdinç, İstanbul 1997, s 1590; Feroz Ahmad- Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, İstanbul 1976, s 99-100 ayrıca Cemal Abdul Nasır, **Arap Devriminin Yöntemleri**, İstanbul 1970

⁵⁴ Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 49; Bölge Batı devletlerinin egemenliklerinden yeni yeni kurtulmaya başladığından, sürekli Araplar ile Batılılar arasında gerginliklere sahne olmaktadır. Türkiye her seferinde Batılı müttefiklerin yanında yer almıştır, F. Ahmad, **age.**, s 169. Türkiye'nin bu politikasına en sert tepki Mısır'dan gelmiştir. Ama başlangıçta her iki taraf gerek Araplar, gerekse Türkiye iyi niyetli ilişki kurulmasına taraftardır, Arap Birliği Genel Sekreteri Abdurrahim Azzam Paşa Türkiye'ye gelir ve son derece samimi bir ortamda görüşmeler geçer. **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1951. Nasır'da başlangıçta Türkiye ile iyi ilişkiler kurma niyetindedir. Hatta bu amaçla Türkiye'den gazetecileri Mısır'a davet ederek, "Ortadoğu'da her şeyin kaynağı Mısır'la Türkiye arasında hüküm sürecek sevgi ve güvendir", Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, c.II, Haz. E.Ş.Erdinç, İstanbul 1997, s 1642

⁵⁵ M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "1945-1960" ,s 615

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Türkiye 1954 Balkan İttifakından sonra, ABD ve İngiltere'nin teşvikiyle Ortadoğu'da da bölgesel ittifak kurma çabalarına girişti. Çünkü Türkiye sınırlarının güneydoğu kanadında yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluğun sınırlarından sızabileceğinden ve Sovyetlerin bu yolu kullanabileceğinden endişe ediyordu.

Türkiye, ABD'nin Ortadoğu'ya verdiği önemi görerek Batı ülkelerini bölgede daha aktif hale getirmenin kendi menfaatine uygun olacağını düşündü. Batı'yı Ortadoğu'ya çekebilmek için Türkiye BM daimi delegesi Selim Serper; Ortadoğu'daki boşluğa dikkat çekerek, bölgenin önemini hatırlattı, bölgenin Sovyet Emperyalizmine açık olduğunu vurguladı. Serper, bu boşluğun Batılı ülkelere bir an önce doldurulması çağrısında bulundu⁵⁶. ABD de bölgedeki boşluğun farkındaydı. Ortadoğu'nun stratejik önemi üzerinde sık sık duran ABD, bu durumun kendileri için endişe kaynağı olduğunu da açıklamaktan çekinmiyordu⁵⁷.

Türkiye Arap ülkeleriyle fazla iyi olmayan ilişkileri düzeltmek için görüşmelere başladı⁵⁸. Türkiye Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya inmesine engel olacak ve bölgenin Batı ile ilişkilerini geliştirecek askeri temelli bir ittifak anlaşması istiyordu.

Türkiye'nin girişimlerine Ortadoğu ülkeleri ve Suriye soğuk yaklaştılar. Ortadoğu'da kurulacak bir pakta Arap ülkelerinin iştirak etmesi sağlanmalıydı, aksi takdirde ittifakın fazla bir anlam taşımayacağı açıktı. Fakat Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk ve tek müslüman ülke olması Arap devletleri tarafından henüz unutulmamıştı⁵⁹.

Türkiye'nin Batı eksenli ve Batı devletlerini destekleyen bir dış politika takip etmesi, Fransa'nın elinden bağımsızlığını yeni kazanmış Suriye tarafından da kaygı ile izleniyordu Suriye, Sovyetleri bir tehdit unsuru olarak algılamıyordu, o daha ziyade İsrail ile çatışma hali içersindeydi. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türkiye, Arap ülkeleri ve Suriye ile ortak bir nokta bulabileceğine inanmaktaydı.

Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa Temmuz 1954'te İngiltere ziyaretine mukabil dönüşünde Türkiye'yi de ziyaret etti. Türkiye ve Irak'ı birbirine yakınlaştıran ortak nokta Batı endeksli dış politika anlayışıydı. Ankara Irak'a Arap devletlerinin meşru menfaatlerine aykırı bir politika izlenmeyeceği noktasında özellikle teminat verdi⁶⁰. Irak ile belli konularda bir uzlaşma imkânı sağladı. Bu bir anlamda Türkiye'nin kurulmasını çok arzuladığı bölgesel ittifaka ilk adımdı. Kısa bir süre sonra Türkiye ile Irak 24 Şubat 1955'te "Bağdat Paktı" adını alan ittifak anlaşmasını imzaladılar⁶¹.

Türkiye 1955'te Bağdat Paktıni genişletmek ve katılımı artırmak amacıyla Suriye, Lübnan, İran, Pakistan ve Irak'la görüşmelerde bulundu. Suriye'de Pakt aleyhine gösteriler yapıldı⁶². Menderes Suriye'de ancak birkaç saat kalırken, ziyaret ve tam bir "sağırlar konuşması" şeklinde

⁵⁶ **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1954

⁵⁷ C. Bayar, **Söylev**, s 102

⁵⁸ **Cumhuriyet**, 26 Mart 1953

⁵⁹ E.J. Zürcher, **age.**,s 343; Ç. Erhan - Ö. Kürkçüoğlu, "**Filistin**",s 640

⁶⁰ **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1954; Buradan kastedilen İsrail'e dolaylı da olsa paktın kapısının kapalı olduğu ve İsrail'le bir işbirliğinin yapılmayacağını garantisinin verilmesidir. M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**,s 622

⁶¹ Duygu Bazoğlu Sezer, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s 449; Pakt ile anlaşma metni; **Düstur**, 3. Tertip, c. XXXVI, 422-425; **Ayın Tarihi**, Şubat 1955, No: 255, s 185-188; Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, İstanbul 1987, s 92; D. Bazoğlu Sezer, **agm.**, s 461-464; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s 623; Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973", **Bellekten**, XXXIX/154, Nisan 1975, s 285; Ö. Yazgan, **agt.**, s.38

⁶² **Cumhuriyet**, 15 Ocak 1955 R. Uçarol, **age.**, s 567; Y.T. Kurat, **agm.**, s 285

Turkish Studies

geçti⁶³. Suriye Arap milliyetçiliği yaparak, Bağdat Paktına pek olumlu bir yaklaşım içerisine girmede.

Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın Bağdat Paktına cephe alması ve Sovyetler Birliği'ne yaklaşması, Suriye ile Mısır'ın yakınlaşma sürecini hızlandırdı. 1956 yılından itibaren Baas Partisi öncülüğünde Suriye'de Mısır'la birleşme fikri yaygınlık kazanmaya başladı. Özellikle 1956 Süveyş Savaşı, hem Arapları birbirlerine daha yaklaştırdı, hem de onlardaki Batı aleyhtarlığını iyice artırdı. Bu yıllarda Arap dünyasında ve Suriye'de sol akımların hızlı bir yükselişi söz konusuydu.

Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşından sonra Ortadoğu ile belirli bir süre ilgilenmedi. Fakat özellikle Bağdat Paktı'nın kurulması, Sovyetlerde bir politika değişikliğine sebep oldu. Bağdat Paktı, Türk - Sovyet ilişkilerini olumsuz etkiledi⁶⁴. Sovyetler Birliği artık Ortadoğu ile daha fazla ilgilenmesi gerektiğini düşünerek, Ortadoğu'da doğacak fırsatları beklemeye başladı. Öncelikle parçalanmış Ortadoğu, Sovyetlere bölgede daha fazla aktif olma imkânı tanıyordu. Sovyetler, önceleri iyi gözle bakmadıkları Nasır'ı desteklemeye başladılar. Bu durum zaten Batı ile kavgalı olan Nasır'ın da işine geliyordu⁶⁵. Sovyetler Birliği Mısır'ın ardından Suriye ile ilişkilerini geliştirmeye başladı. Sovyetlere en yakın duran ve Batıya en fazla tepkili iki ülke Suriye ve Mısır'dı.

Türkiye, Bağdat Paktı ile Ortadoğu'da aktif bir politika içine girdi. Pakt Ortadoğu'da yükselen Nasır hareketine karşı Türkiye'nin Batı adına üstlendiği bir misyon haline geldi⁶⁶. Mısır ve Suriye; Türkiye'ye karşı öfkeli ve saldırgan bir tavır içine girdiler, Türkiye'yi "Batı emperyalizminin jandarması olmakla"⁶⁷ suçladılar. İşin içinde İngiltere'nin olması, Bağdat Paktına alternatif bir ittifak kurulmasına yol açtı. Mısır'ın öncülüğünde Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen aralarında ortak bir blok oluşturdular⁶⁸. Ürdün ve Lübnan tarafsız kalarak her iki tarafa da mesafeli durdular. İsrail de hesaba katılırsa Ortadoğu dört parçaya bölündü⁶⁹. Sovyet yayılmacılığına karşı bir set çekmek amacıyla birlik ve beraberlik adına yola çıkılırken, bir anda Ortadoğu kamplara bölündü.

Bağdat Paktı amacının dışında gelişmelere neden olmaktadır. Bağdat Paktına İsrail bile tepki gösterdi. İsrail'e göre Pakt; kendisine karşı kurulmuş mahiyettedir⁷⁰. Ortadoğu'da bir savunma teşkilatını baştan beri teşvik ederek destekleyen ABD, bu kadar tepkiyi beklemiyordu. Bu tepkiler ABD'yi İngiltere gibi Pakta hemen katılmaktan vazgeçirdi⁷¹. Çünkü ABD bir yandan Arap devletlerini kazanmak isterken, diğer yandan İsrail'i ve Sovyetleri gücendirmemek politikası

⁶³ Kaan Gaytancıoğlu, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne 2008, s.48

⁶⁴ Nasuh Uslu, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara 2000, s 121

⁶⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1990**, Ankara 1993, s 325; Ayhan Kamel, "İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk - Sovyet İlişkileri", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s 411

⁶⁶ M.A.Birand-C.Dündar-B.Çaplı, **age.**, s 131

⁶⁷ Haluk Gerger. "Türk Dış politikası (1946-1980)" **CDTA**, II, İstanbul 1983, s 539; Oral Sander, "Türkiye'nin Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", **Türkiye'nin Dış politikası**, Der. Melek Fırat, Ankara 2000, s 84

⁶⁸ Fahir Armaoğlu, **1948-1988 Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları**, Ankara 1994, s 120; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 38

⁶⁹ F. Armaoğlu, Filistin, s 120; O. Sander, **age.**, s 264; M. Fırat - Ö. Kürkcüoğlu, **"1945-1960"**, s 625

⁷⁰ M. Fırat - Ö. Kürkcüoğlu, "1945-1960", s 624; Ç. Erhan-Ö. Kürkcüoğlu, **"Filistin"**, s 645

⁷¹ F. Armaoğlu, **Filistin**, s 120; E. Kongar, **age.**, s 461; Ç. Erhan, **agm.**, s 564; M. Fırat - Ö. Kürkcüoğlu, **"1945-1960"**, s 625; M. Gönübol-H. Ülman, **agm.**, s 267

izlemekteydi⁷². ABD Bağdat Paktı'na doğrudan katılmasa da onu desteklemeye devam etti. 1956 Kasım ayında ABD Dışişleri Bakanlığı, yayınladığı bildiri de; Bağdat Paktı üyelerinin toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığının kendi garantileri altında olduğunu, Pakta yapılacak herhangi bir saldırıyı kendilerine yapılmış sayacaklarını açıkladı⁷³. Zamanla önce ekonomik, nihayet 23 Mart 1957'de de askeri komisyonlarda yer aldı⁷⁴. Bir anlamda pakta gelen tepkiler, ABD'nin katılımını geciktirmiş oldu.

Bağdat Paktı'na Irak dışında Arap ülkesinin katılmaması ve katılan Müslüman ülkelerin Arap kuşağına dahil olmaması, Paktı'n Arap desteğinden mahrum kalmasını sağladı. Bu durum Pak'ta önemli bir eksiklik oluşturdu. Ayrıca gelen tepkiler karşısında ABD'nin Bağdat Pak'tına direk katılmaması da Pak'ta ikinci büyük zaaf oldu⁷⁵. Nasır bir anlamda başarılı olmuştu. Her ne kadar kendisinin Ortadoğu liderliği büyük darbe yiyerek amacına ulaşmasa da, Bağdat Pak'tı'na da kendisinin büyük darbe vurduğu açıktı. Ortadoğu'da bölge ülkelerinin sulh ve istikrarını sağlayarak, Türkiye'nin güneydoğu kanadını emniyet altına almak için uğraşılan Bağdat Pak'tı bu şartlar altında zaten fazla uzun ömürlü olamayacaktı⁷⁶.

1957 Türkiye – Suriye Krizi

Türkiye-Suriye ilişkileri her geçen gün daha da bozuluyordu. Hatay meselesiyle başlayan ihtilaf, Bağdat Pak'tı ile artmış, Türkiye'nin Batı'ya yaklaşması Suriye'nin Sovyetlere yakın politikalar izlemesi her iki ülke arasında derin uçurumlar yarattı.

1956 Süveyş Buhranı* sonrasında Suriye hızla Sovyetler Birliği'ne yakınladı. Ordu kademelerinde hızlı bir tasfiye gerçekleşirken genelkurmay başkanlığına "komünist eğilimi" Afif Bızri getirildi. Suriye kabinesinin kuvvetli bakanlarından Savunma Bakanı Halit el-Azim, Sovyet sempatzanı olduğunu açıkça ifade etmekte ve ülkesini hızla Sovyetler Birliğine yaklaştırmaktaydı. Suriye Savunma Bakanı 1956'da Sovyetler Birliğini ziyaret ederek bir takım savunma amaçlı anlaşmalar imzaladı⁷⁷. Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye askeri ve ekonomik yardım yapmasını içeren anlaşmalar açıklandığında bu durum Türkiye tarafında endişe ile karşılandı.

⁷² R. Uçarol, **Siyasi**, s 567-568; Ç. Erhan, **agm.**, s 564; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 267

⁷³ O. Sander, **age.**, s 268; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 267-268

⁷⁴ **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1956

⁷⁵ Mehmet Nuri Birgi, "Dışpolitika ve Bayar", **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, Haz. M.Sarol - İ.Bozdağ, İstanbul 1982, s 49

⁷⁶ 14 Temmuz 1958'de Irak'ta askeri bir ihtilal olur. Kral Faysal ve Başbakan Nuri Sait Paşa İktidardan düşürülür. Türkiye Ortadoğuda'ki en önemli müttefikini kaybetme endişesiyle ihtilale engel olabilecek askeri müdahaleyi düşünürse de, ABD'nin araya girmesiyle vazgeçer. Y. Canatan, **age.**, s 151; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "1945-1960", s 632; Y.T. Kurat, **agm.**, s 287. İsmet İnönü böyle bir müdahale ihtimaline bile sert tepki gösterir İsmet İnönü, İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ki Konuşmaları 1920-1973, II, Ankara 1973, s 271. Irak'ta iktidarı ele geçiren General Kasım Bağdat Pak'tından çekildiklerini açıklar. Lütfi Akdoğan, "Ortadoğu", **Sabah**, 19. Aralık 2001, s 8. Bağdat Radyosu 24 Mart 1959'da Irak'ın emperyalizmle son bağının kesildiğini söyler. **Cumhuriyet**, 25 Mart 1959; Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, IV, İstanbul 1979, s 1615; Y.T. Kurat, **agm.**, s 287. Londra'da yapılan Bağdat Pak'tı toplantısında, Pakt merkezi Ankara olmasına ve yeni Irak rejiminin tanınmasına karar verilir. 21 Ağustos Bağdat Pak'tının ismi CENTO (Central Treaty Organisation - Merkezi Anlaşma Teşkilatı) olarak değiştirilir. **Cumhuriyet**, 20.08.1959; R. Uçarol, **age**, s 569; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "1945-1960", s 633; Y.T. Kurat, **agm.**, s 287; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 307.

* Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi Batılı ülkelerin tepkisini çekti. 1956 yılında İngiltere-Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırması üzerine başlayan savaşta Batı dünyası büyük bir prestij kaybına uğradı.

⁷⁷ Ö. Yazgan, **agt.**, s. 41

Turkish Studies

1957 yılında Ortadoğu'da yeni bir gerginlik söz konusu oldu. Suriye- ABD ilişkileri; Suriye'nin Rusya'dan silah ve ekonomik yardım alması üzerine bozuldu⁷⁸. Gergin olan ilişkiler Suriye'nin dört Amerikan diplomatını rejimi yıkmakla suçlayarak sınır dışı etmesiyle tamamen koptu⁷⁹. ABD, Suriye'nin komünist denetiminde olup, komşuları için bir tehlike oluşturduğunu açıkladı⁸⁰.

Türkiye bir anda Bulgaristan-Sovyetler Birliği ve Suriye tarafından yay biçiminde çevrelenerek sıkıştırılmış olduğunu düşündü. Türk askerleri sınır boyuna yerleştirilerek, askeri manevra ve tatbikatlar yapmaya başladılar⁸¹. Irak parlâmentoyu feshederek ülkesinde sıkıyönetim ilan etti. Türkiye ABD'nin yanında olduğunu gösterdiği gibi, Suriye'ye de üstü kapalı gözdağı vermekteydi. Suriye'nin tavrında herhangi bir değişiklik görülmemesi üzerine, hükümet daha da sertleşme gereksinimi duyarak, Suriye'ye sınırı geçme tehdidinde bulundu. Mısır son derece iyi münasebetler içinde olduğu Suriye'ye sahip çıkarak, askeri malzeme yardımlarına başladı⁸².

Sovyetler Birliği gelişmelere kayıtsız kalmayarak, 10 Eylül 1957'de Türkiye'ye son derece sert ifadelerle dolu bir mektup gönderdi ve gereken tedbirleri alacağını özellikle hatırlattı⁸³. Suriye, Türkiye'nin kendisine karşı izlediği politikalarından duyduğu rahatsızlığı BM'e taşıyarak, Türkiye'den şikâyetçi oldu⁸⁴. Aynı gün Kruşçev, Amerikanın Türkiye'yi Suriye'ye karşı kışkırttığını, Türkiye'nin bölgede çıkabilecek savaşa fazla dayanamayacağını, çünkü Rusya'nın çıkarlarını korumak için gerekirse askeri kuvvet kullanabileceğini açıkladı⁸⁵. Türkiye ile Sovyetler ilk defa bu denli savaş ihtimalinin içerisine giriyorlardı⁸⁶. Sovyetlerin açıklamaları Suriye'yi cesaretlendirdi ve Türkiye'ye sınırdaki askeri tatbikata son vermesi gerektiği noktasında uyarıda bulundu⁸⁷. Türk Hükümeti, Suriye'nin uyarısını reddederek, sınırdaki tedbirlerin sadece savunma amaçlı olduğunu bildirdi⁸⁸. Amerika Sovyet tehditleri karşısında, Türkiye'ye sahip çıkarak, müttefikinin yanında olduğunu ve Türkiye ile yapılan ikili anlaşmalar gereği yardımına koşacağını duyurdu⁸⁹. Bir anda ortam fena halde kızıştı. Olay Ortadoğu'yu aşarak uluslararası ciddi bir krize neden oldu. Savaş adeta kapıdaydı. Böyle bir savaşta en büyük zararı Türkiye ve Suriye'nin göreceğinden şüphe yoktu. Konu BM'e görüşüldü. Türkiye ve Suriye birbirlerini şiddetle suçladılar. BM görüşmelerinde çeşitli tasarılar gündeme geldi, nihayetinde meselenin taraflarca müzakere yoluyla çözülmesine karar verildi⁹⁰. Bu noktada Suudi Arabistan devreye girerek Türkiye ve Suriye arasında ara buluculuk yaptı. İkili görüşmeler neticesinde ortam yumuşadı, tansiyon düştü ve ilişkiler normalleşmeye başladı⁹¹. Türkiye, Suriye sınırındaki askerlerini geri çekerek

⁷⁸ D. Avcıoğlu, **age.**, s 1655; O. Sander, **age.**, s 271; Ç. Erhan, **agm.**, s 564; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 290; Ö. Yazgan, **agt.**, s.41

⁷⁹ N. Uslu, **age.**, s 126; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "**1945-1960**", s 630; K. Gaytancıoğlu, **agt.**, s.49

⁸⁰ O. Sander, **age.**, s 271; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 41

⁸¹ M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "**1945-1960**", s 630; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 291; K. Gaytancıoğlu, **agt.**, s. 50

⁸² E. J. Zürcher, **age.**, s 343; N. Uslu, **age.**, s 127

⁸³ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1957; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s 630; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 292

⁸⁴ M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 293

⁸⁵ **Cumhuriyet**, 09 Ekim 1957; N. Uslu, **age.**, s 126; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s 631; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 294

⁸⁶ E. Tellal, **agm.**, s 515

⁸⁷ **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1957

⁸⁸ **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1957

⁸⁹ **Cumhuriyet**, 11 Ekim 1957; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "**1945-1960**", s 631

⁹⁰ M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "**1945-1960**", s 631; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 298

⁹¹ D. Avcıoğlu, **age.**, s 1656

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

normalleşme sürecini hızlandırdı⁹². SSCB, Türkiye ile aralarında artık çatışma çıkma ihtimalinin olmadığını açıkladı⁹³.

Başbakan Menderes Suriye bunalımı konusunda; iki ülke arasında bir sorun olmadığını durumun kutuplar arası bir problemten kaynaklandığını söyledi. Ayrıca, Türkiye'nin dışarıdan Ortadoğu'ya gelmek isteyenlere karşı uyanık olmak ve müttefiklerini uyarmak vazifesidir, dedi. Menderes Suriye ile problemin giderilmesindeki katkılarından dolayı Suudi Arabistan hükümdarı Kral Suud'a da ayrıca teşekkür etti⁹⁴.

Eisenhower Doktrini ve Mısır-Suriye Birleşmesi

1957 yılından itibaren ABD, Ortadoğu'ya daha fazla ağırlık vererek, bölgenin sorunlarıyla daha yoğun olarak ilgilenmeye başladı. Eisenhower adıyla bilinen doktrin bu yeni Ortadoğu politikasının temel esaslarını belirlemekteydi. ABD, Süveyş Harekâtı'ndan sonra Ortadoğu'nun klasik sömürgecileri ve bölgede nüfuz sahibi İngiltere ve Fransa'nın etkisini kaybettiğinin farkındaydı⁹⁵. Bu durum bölgede büyük bir boşluk oluşturmuştu. Süveyş Olayı'nın başından beri Mısır'a büyük destek veren Sovyetlerin yıldızı bölgede parlamakta, Sovyetlerin etkisi günden güne artmaktaydı⁹⁶. Bu bölgede çıkarları olan Batılı ülkelerce büyük sıkıntılara sebep olabilecek bir durumdu.

Bölgede Batı etkinliğini yeniden tesis etmek amacıyla Eisenhower Doktrini hayata geçirildi⁹⁷. Doktrin, bölge ülkelerini, Sovyet nüfuz ve tesirine karşı ekonomik ve askeri açıdan desteklemek suretiyle ABD tarafına çekmeyi hedeflemekteydi⁹⁸. ABD'nin bölge için gerekirse askeri güç kullanabileceğine karar vermesi bölge dengeleri için önemli bir gelişmeydi. Doktrin, ABD'nin Ortadoğu politikasında ciddi değişikliği ifade etmekteydi⁹⁹.

Eisenhower Doktrini karşısında Ortadoğu ikiye ayrıldı. İlk olarak Lübnan ardından Pakistan, Irak, Türkiye, Afganistan, Libya, Tunus ve Fas destek verdiklerini açıkladılar. Eisenhower Doktrine en büyük muhalefet önce Mısır ardından Suriye'den gelmekteydi¹⁰⁰. Türkiye-Suriye bir kez daha farklı konularda farklı konumlarda yer almışlardı.

Suriye Ortadoğu'da yalnız kalmamak, bölgede etkinliğini artırmak ve iç gelişmelerin de katkısıyla Mısır'a birleşme teklifinde bulundu. 1 Şubat 1958'de Mısır ve Suriye bir araya gelerek birleşme kararı aldılar. İki ülke General Nasır liderliğinde Birleşik Arap Cumhuriyetini ilan ettiler¹⁰¹. 28 Şubat'ta Yemen de onlara katıldı ve işbirliği büyütüldü. Türkiye, muhalif cephenin bir araya gelerek birleşme kararı almasından hiç memnun olmasa da 11 Mart'ta bu ortaklığı resmen

⁹² **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1957

⁹³ N. Uslu, **age.**, s 127

⁹⁴ Adnan Menderes, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları**, Haz. Faruk Sükün, Ankara 1991, s 414

⁹⁵ A. Gevgilili, **age.**, s 99; N. Uslu, **age.**, s 125; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 287

⁹⁶ R. Uçarol, **Siyasi**, s 568; O. Sander, **age.**, s 267; Ç. Erhan, **agm.**, s 564; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s 629; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 287

⁹⁷ R. Uçarol, **Siyasi**, s 568; M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 288

⁹⁸ A. Gevgilili, **age.**, s 99; N. Uslu, **age.**, s 125 M. Gönlübol-H. Ülman, **agm.**, s 288

⁹⁹ N. Uslu, **age.**, s 125

¹⁰⁰ F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 504

* Suriye'de Komünistlerle Bass Partisi arasında ki iktidar mücadelesinde Komünistlerin her geçen gün güç kazanması üzerine Baas Partisi Gn. Nasır'ı bir kurtarıcı gibi görerek birleşme teklifinde bulundular. F. Koraş, **agt.**, s. 54

¹⁰¹ Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 113; E. J. Zürcher, **age.**, s 344; R. Uçarol, **Siyasi**, s 569; M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s 631; Ahmet Ayhan Koyuncu, **Ortadoğu'da Milliyetçilik: Hafız Esad Dönemi Suriye Örneği**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyon 2008, s. 95

tanıdı¹⁰². 14 Şubat 1958'de, Irak ve Ürdün ortak görüşmeler yaparak birleşme kararı aldılar. Birleşme sonucu oluşan yeni devletin isminin Federal Arap Devleti olduğunu ilan ettiler. Bu gelişme Türkiye tarafından memnuniyetle karşılandı, hatta teşvik edildi¹⁰³. Ortadoğu'da Araplar ikiye bölünmüştü.

Mısır-Suriye ortaklığı fazla uzun ömürlü olmadı. Mısır'ın Suriye'de tam bir denetim kurması, Nasır'ın kendisine rakip olabilecek kişileri uzaklaştırması Suriye'de tepkiyle karşılandı. Suriye'de tam bir hayal kırıklığı meydana geldi. 29 Eylül 1961'de Suriye'de birlik karşıtlarınca yapılan ihtilal; Suriye'nin dış politikasını da derinden etkiledi. Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyetinden ayrıldığını ilan etti. Türkiye, İhtilal sonrası kurulan yeni rejimi ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyetinden ayrılmasını "bir iç gelişme" olarak değerlendirdi ve yeni rejimi Ürdün'den sonra tanıyan ikinci ülke oldu¹⁰⁴. Mısır bu durumdan son derece rahatsız oldu ve Türkiye ile diplomatik ilişkilerini 30 Eylülde kesti¹⁰⁵.

Kıbrıs Meselesi ve İsrail-Arap Savaşları

27 Mayıs 1960 ihtilalıyla birlikte, Türkiye'nin iç ve dış politikasında önemli değişiklikler meydana geldi. Askeri yönetim DP'nin takip ettiği bütün politikaları tartışmaya ve eleştirmeye açtı. Bu değişim ve yapılandırma döneminde Türkiye'nin Ortadoğu ve Suriye politikası da bir kez daha göz önüne alınarak gözden geçirildi. İhtilal sonrası Ortadoğu'ya daha fazla önem verileceği ilk hükümet programında da yer aldı.

Türk Dış Politikası'nda asıl kırılma Kıbrıs Meselesi'nin uluslararası bir sorun haline gelmesiyle meydana geldi. Türkiye dış politikasına; Kıbrıs Sorunu'na devletlerin aldığı tavır ve pozisyona göre yeni bir şekil verdi. Bu anlamda Türkiye, dış politikayı uluslar arası ilişkilerinde geriye yönelik bir iç tenkide gitmişti. Ortadoğu politikası da yeniden gözden geçirilme gereği duyuldu. Türkiye'nin böyle bir tavır değiştirme gerekçesi; 1965 BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs Görüşmeleri'nde çok daha iyi anlaşıldı. Çünkü Kıbrıs ile ilgili bir oylamada Türkiye (Arap ülkeleri de dahil) yalnız bırakıldı. Bütün Arap ülkeleri Türkiye'nin aleyhine oy kullandı. Bu durum Türkiye'nin mevcut dış politikasında büyük hayal kırıklığı yarattı¹⁰⁶.

1965'te tek başına iktidara gelen AP, daha serbest ve bağımsız bir dış politika işaretleri vermeye başladı. AP hükümet programına "Arap memleketleri, meşru davalarında Türkiye'nin anlayış ve desteğine güvenebilirler"¹⁰⁷ denilmekteydi. Burada kastedilen şüphesiz İsrail ile anlaşmazlıklarında Türkiye'nin Araplardan yana tavır alacağı ve İsrail konusunda ilk defa açık tavır konulduğu gerçeğiydi.

¹⁰² Cumhuriyet, 12 Mart 1958; A. Gevgilili, **age.**, s. 102; Ö. Yazgan, **agt.**, s. 46; Z. Şirin Ayrancı, **agt.**, s. 113

¹⁰³ A. Gevgilili, **age.**, s. 102; Melek Fırat – Ömer Kürkçüoğlu, "1960-1980 Ortadoğu'yla İlişkiler" Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s. 631

¹⁰⁴ Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 137

¹⁰⁵ M. Fırat – Ö. Kürkçüoğlu, "**1960-1980**", s. 786

¹⁰⁶ Davut Dursun "Türkiye İslam Dünyasını Neresinde?", **Yeni Türkiye**, s. 23-24, c. II, s. 1410; BM genel kurulunda 47 ülke Yunan tasarısının lehinde, 54 ülke çekimser ve 4 ülke Türkiye ile beraber oy vermiştir. Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 138

¹⁰⁷ F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 847; Mehmet Gönülbol- Ömer Kürkçüoğlu, "1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara 1974, s. 582; Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 140; M. Fırat – Ö. Kürkçüoğlu, "1960-1980", s. 788

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye açık bir şekilde Araplara destek verdi. Hatta savaş başlamadan evvel de Araplara verilecek açık destek diplomatik bir şekilde ortaya konuldu¹⁰⁸. Savaş başlar başlamaz Türkiye, Amerika'nın Türkiye'deki askeri üslerden İsrail'e yardım götürebilme ihtimalini kapamak amacıyla üslerin Araplara karşı kesinlikle kullanılmayacağı ilan edildi¹⁰⁹. Savaş esnasında bir adım daha atıldı ve İsrail'e karşı savaşan Arap ülkelerinden Suriye, Mısır ve Ürdün'e yiyecek ve giyecek malzemesi yardımları yapıldı¹¹⁰.

Türkiye uluslararası ve BM'de Filistin Meselesi'nde artık hep Araplardan yana tavır almaya başladı. Savaşı İsrail'in kazanacağını kesinleşmesi üzerine Türkiye, kuvvet yoluyla toprak almanın kesinlikle kabul edilemeyeceğini belirtti ve 1967'de BM Genel Kurulu'nda İsrail'e işgal ettiği topraklardan çekilmesini ön gören 242 sayılı kararın alınmasında etkin rol oynadı.

Türkiye'nin Arap ülkeleri lehine politikaları kısa sürede karşılığını buldu. Suriye Dışişleri Bakanı 21 ağustos 1967'de verdiği bir beyanatta “ Türkiye'nin son buhran sırasında Arap milletini gerek BM'de gerek bu teşkilat dışında desteklemesi Suriye Halkında takdir ve şükran duyguları yaratmıştır... Türkiye'nin Arap devletlerinin haklı davasına devamlı destekte bulunmasının, diğer dost devletlerle birlikte bu alanda faaliyet sarf etmesinin iki memleket arasında dostluk ve komşuluk münasebetlerine katkı olacağına inanıyoruz” dedi¹¹¹. Türkiye Batı endeksli politikadan milli çıkarlara yönelik dış politikaya dönmekteydi.

12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında Türkiye çok yönlü politikadan tekrar Amerikan endeksli politikaya döndü. Bu durum Araplarla arasına mesafe koymasına neden oldu¹¹². Böylece Suriye ve diğer Arap ülkelerle soğukluk meydana geldi. Fakat her iki ülke ilişkileri istikrarlı ve düzenli bir seviyeye hiçbir zaman kavuşmadı.

1973 Petrol Krizi sonrasında Ankara, Araplarla ilişkilerini geliştirmek ve petrol sıkıntısını azaltmak için bir kez daha Ortadoğu ülkelerine yöneldi. Türkiye sadece ekonomik gerekçelerle değil siyasi nedenlerle de Arap ülkelerinin desteğine ihtiyaç duydu. Zira 1973-74 Kıbrıs Harekâtında Türkiye uluslararası alanda yalnız kalmıştı.

Suriye'nin Türkiye'ye karşı olumsuz tavrına rağmen Türkiye Suriye ile ilişkileri geliştirmeye kararlıydı. 1973 Arap – İsrail savaşında Türkiye; Mısır ve Suriye'nin siyasi destek talebine olumlu yanıt vermiş ve BM'de Arap ülkeleriyle birlikte hareket etmişti. Savaş esnasında ABD'nin İncirlik Üssü'nü kullanarak İsrail'e yardım göndermesine izin verilmezken Suriye'ye yardım için giden Sovyet uçaklarına Türk Hava Sahası açıldı.

Türkiye her anlamda ve her açıdan ilişkileri geliştirmek için çaba gösterse de fazla bir başarı kazanamadı. Türkiye Başbakan ve bakan düzeyinde Suriye'ye birçok ziyaret gerçekleştirdiği halde ilerlemeye sağlayamıyordu. Suriye'nin Türkiye'ye karşı katı ve düşmanca bir duruş içerisinde girmesinde Hafız Esad Yönetiminin aşırı milliyetçi tutumu da etkili oluyordu¹¹³.

¹⁰⁸ Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 154

¹⁰⁹ M. Gönübol-Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s. 583; Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 155; M. Fırat – Ö. Kürkçüoğlu, "**1960-1980**", s 790

¹¹⁰ F. Armaoğlu, **Siyasi**, I, s. 847

¹¹¹ M. Gönübol-Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, s. 584; Ö. Kürkçüoğlu, **Arap**, s. 158

¹¹² M. Fırat – Ö. Kürkçüoğlu, "**1960-1980**", s 794

¹¹³ Ö. Yazgan, **agt.**, s. 57

Su ve Terör Sorunu

Türkiye seksenli yıllarda Ortadoğu'ya ve İslam dünyasına verdiği önemi en üst düzeyde gösterdi¹¹⁴. Fakat Türkiye – Suriye ilişkilerine terör ve su meselesi damgasını vurdu. Türkiye'nin yeterince su vermediğini ve GAP ile Suriye'nin suyunu kestiğini düşünen Şam Hükümeti, Türkiye aleyhine yasadışı örgütleri destekledi. 12 Eylül 1980 askeri ihtilalinden sonra Türkiye, ısrarla ve şiddetle Suriye'den yasadışı örgütlere karşı işbirliği talep ettiyse de¹¹⁵ Suriye bu isteği reddettiği gibi Türkiye'nin aleyhine çalışan örgütlere destek verdi¹¹⁶.

1987'de Türkiye – Suriye arasında su ve terör konusunda anlaşarak ortak mutabakata vardıklarını açıklamış olsalar da sorunların orta vadede çözülmediği anlaşıldı¹¹⁷. Suriye, Türkiye'ye sürekli şüphe ve endişe ile bakmaktaydı. Türkiye'nin NATO üyesi olması ve İsrail'le diplomatik ilişkilerini sürdürmesi Arap ülkelerinin başlıca kaygı duyulacak endişelerinin başında gelmektedir. Suriye'nin en büyük korkusu Türkiye'den akmakta olan suların kesilmesiydi. Bu korkusunun gerçekleşmemesi için farklı yollarla Türkiye'yi sıkıştırmakta ve Arap âlemini Türkiye aleyhine kışkırtmaktaydı¹¹⁸. Fırat nehrinin adaletli paylaşılmadığı iddiasını sıklıkla dile getiren Suriye, Lübnan'da doğan kendi topraklarında geçerek Hatay'a akan Asi Nehri için aynı adaleti uygulamaya yanaşmıyordu¹¹⁹.

Suriye, su meselesini uluslararası platforma taşıdı. Suriye Türkiye'ye karşı örtülü düşmanlığa dayalı politikasını, uluslararası alanda Araplardan da destek sağlama gayreti ile açıkça yapmaya başladı. 8 Arap ülkesinin desteği ile 1995'te Türkiye'ye su konusunda bir nota verdi. Türkiye, Suriye'nin bu tavrını aynı dil ve daha sert bir ifadelerle illegal örgütlere verdiği desteği kesmesini isteyerek yanıtladı¹²⁰. Her iki ülke arasındaki nefret ve tepki hızla savaş ortamına doğru sürükleniyordu. Türkiye 1998'de Suriye'yi açıktan tehdit ederek Türkiye aleyhine faaliyet gösteren yasadışı örgütlere verdiği desteği kesmesini istedi¹²¹. Türkiye'nin ciddiyetini gören Suriye geri adım atarak, terör konusunda işbirliğine gitti ve her iki ülke ilişkilerinin normalleşmesini sağladı.

Bugün Türkiye – Suriye ilişkileri 90'lı yıllara nazaran daha olumlu bir zeminde yürümektedir. Özellikle Hafız Esat'ın ölümü ile yerine oğlu Beşar Esat, ilişkilerin daha da gelişmesine büyük katkı sağladı¹²².

¹¹⁴ 1980 yılında Tai'f'de yapılan İslam Zirvesine Türkiye ilk defa Başbakan düzeyinde katılarak bir ilki gerçekleştirdi. Bu Türkiye'nin İslam ülkelerine ve Araplara verdiği değeri göstermektedir. Atay Akdevelioğlu-Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, II, İstanbul 2001, s. 127

¹¹⁵ Melek Fırat-Ömer Kürkçüoğlu, "1980-1990, Ortadoğu ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar**, Edt. Baskın Oran, II, İstanbul 2001, s. 553

¹¹⁶ A. Akdevelioğlu-Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, II, s. 132

¹¹⁷ Funda Keskin, "Suriye ve Irak ile Su Sorunu", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s. 533; A. Akdevelioğlu-Ö. Kürkçüoğlu, **agm.**, II, s. 137; İ. Soysal, "**Türk-Arap**", s. 519

¹¹⁸ A. Mehmet Kocaoğlu, "Küresel Ölçek İçinde ve Bölgesel Sorunlar Çerçevesinde Türkiye'nin İç ve Dış Güvenliği' İçin Birlik ve Bütünlük Şarttır", **Yeni Türkiye**, s.23-24, c. II, Ankara 1998, s. 1509

¹¹⁹ S Tüzün, **agt.**, s. 227

¹²⁰ M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "**1980-1990**", II, s. 559

¹²¹ S Tüzün, **agt.**, s. 248; K. Gaytancıoğlu, **agt.**, s.114; KKK Atilla Ateş Hatay'da Suriye'ye teröre verdiği desteğe yönelik sert açıklamalarıyla başlayan süreç 17 Ekim'de İlegal örgüt liderinin Suriye'yi terk etmesiyle sonuçlanmıştır M. Fırat - Ö. Kürkçüoğlu, "**1980-1990**", II, s. 566

¹²² S Tüzün, **agt.**, s. 215-218; K. Gaytancıoğlu, **agt.**, s. 115

SONUÇ

Suriye Türkiye'nin en uzun sınırı olan komşusu, Türkiye Suriye'nin batıya açılan sınırı. Fakat İlk günlerden bu günlere kadar her iki ülke sağlıklı bir iletişim, huzurlu bir komşuluk ve başarılı bir ilişki geliştiremediler. Bu durumun temelinde her iki ülkenin birbirine duyduğu güvensizlik yatmaktaydı.

Türkiye ile Suriye Hatay Sorunu, İsrail, Soğuk Savaş'ta karşıt gruplar içerisinde yer almak, Bağdat Paktı, 1957 Krizi, terör ve su meselesi gibi birçok alanda ihtilaflar yaşadılar. Türkiye ilişkileri geliştirmek için çabalar gösterdi. Suriye ile sağlıklı bir dostluk oluşturma amacıyla Bağdat Paktına davet etti, Arap-İsrail savaşlarında Suriye ile Araplara destek verildi. Fakat Türkiye'nin bu çabaları dostluk temelli bir ilişki kurulması için yeterli olmadı. Çünkü Türkiye istikrarlı ve bağımsız bir dış politika izlemek yerine Batı ülkelerinin yöreğinde zaman zaman farklılık gösteren politikalar takip etti.

Suriye'nin yıllar yılı Türkiye'ye karşı düşmanca politikalar üretmesinde Hatay Meselesinin önemli yeri vardı. Zira Suriye Hatay'ın Türkiye'ye ait olduğunu hiçbir zaman kabullenemedi. Türkiye'nin İsrail'i tanıyıp, İsrail ile diplomatik görüşmelerde bulunmasını varlığına karşı bir tehdit olarak algıladı. Bu duruma karşın Türkiye'de; Şerif Hüseyin'in Osmanlı aleyhine İngilizlerle yaptığı ittifakı bilinçaltında Arap ihaneti olarak değerlendirilirken, Suriye'nin Türkiye topraklarında gözü olduğu (Hatay), Suriye'nin uluslararası alanda Yunanlıların Türkiye karşıtı tezlerine destek olduğu ve Suriye'yi Türkiye'ye karşı terör tahriki içerisinde olmakla suçladı. Böylece her iki ülkenin birbirine bakışında karşılıklı kuşku ve güvensizlik sonuna kadar hâkim oldu.

Türkiye- Suriye ilişkileri son yıllarda belirgin bir iyileşme içerisine girdi. Özellikle Hafız Esad'ın vefatı sonrası Beşir Esad döneminde; komşuluk ilişkilerinde, ekonomik ve ticari işbirliğinde büyük gelişmeler meydana geldi. Bugün Türkiye ile Suriye'nin karşılıklı vizeleri kaldırarak toplumların kaynaşması önündeki bir engeli daha kaldırmaları, bölgesel ve ulusal düzeyde bölgenin barış ve huzur ortamına büyük katkı sağladı.

KAYNAKÇA

A.Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi

Cumhuriyet

B. Eserler

AHMAD Feroz - AHMAD Bedia Turgay, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, İstanbul 1976

AHMAD Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, İstanbul 1995

AKDEVELİOĞLU Atay -KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "1919-1923 Ortadoğu'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s.194-212

AKDEVELİOĞLU Atay -KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "Ortadoğu ile İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, II, İstanbul 2001, s.124-157

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

- AKDOĞAN Lütfi, "Ortadoğu", Sabah, 19 Aralık 2001
- ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarih 1914-1980, c.I, Ankara 1992
- ARMAOĞLU Fahir, 1948-1988 Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları, Ankara 1994
- ATATÜRK M. Kemal, Söylev ve Demeçler, c.I Ankara 1982
- AVCIOĞLU Doğan, Milli Kurtuluş Tarihi, c. IV, İstanbul 1979
- AYDEMİR Şevket Süreyya, Menderesin Dramı ?, İstanbul 1984
- BAYAR Celal, "Bayar Yazıyor", Günaydın, 08.07.1974-07.09.1974, s. 6
- BİLGE A. Suat, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türk-Sovyet İlişkileri", Olaylarla Türk Dışpolitikası (1919-1995), Ankara 1996, s. 335-427
- BİRAND Mehmet Ali- DÜNDAR Can- ÇAPLI, Bülent, Demirkırat, İstanbul 1999
- BİRGİ M.Nuri, "Dışpolitika ve Bayar", 100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan, Haz. M.Sarol - İ. Bozdağ, İstanbul 1982, s. 48-51
- CANATAN Yaşar, Türk-İrak Münasebetleri (1926-1958), Ankara 1996
- CEYLAN Pınar, Türk Basınında Hatay Devleti'nin Kurulması Meselesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010
- CUMHURİYETİN 75 YILI, I, Yay. Yön. Feridun Aksın, İstanbul 1998
- DAVULCU Mehmet, Faysal Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1920), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007
- DAWN C. Ernest, Osmanlıcılıktan Arapçılığa, çev. Aydın-T. Temiz, İstanbul 1998
- DURSUN Davut, "Türkiye İslam Dünyasını Neresinde?", Yeni Türkiye, S. 23-24, c. II, s. 1405-1411 Düstur 3. tertip c. VII, XX, XXXVI
- RALP T. Nejat, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Boğazlar Sorunu İngiliz ve Amerikan Basınındaki Akisler", Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara 1996, s.101-109
- ERHAN Çağrı, "1945-1960 ABD ve NATO'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, I, İstanbul 2001, s. 681-715
- ERKİN Ferudin Cemal, Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, Ankara 1968
- ESMER A. Şükrü-, SANDER, Oral, "İkinci Dünya Savaşında Türk Dışpolitikası", Olaylarla Türk Dışpolitikası (1919-1995), Ankara 1996, s.135-185
- FIRAT Melek – KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "1960-1980 Ortadoğu'yla ilişkiler" Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, c.I, İstanbul 2001 ,s 784-808
- FIRAT Melek – KÜRKÇÜOĞLU Ömer, "1945-1960 Ortadoğu'yla ilişkiler" Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, c.I, İstanbul 2001 ,s 615-635

Turkish Studies

- FIRAT Melek – KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “Sancak (Hatay) Sorunu, "1960-1980 Ortadoğu'yla ilişkiler” Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, c.I, İstanbul 2001 ,s. 279-292
- FIRAT Melek – KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “1980-1990, Ortadoğu ile İlişkiler”, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, c.II, İstanbul 2001, s.551-586
- GAYTANCIOĞLU Kaan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne 2008
- GERGER Haluk, "Türk Dış politikası (1946-1980)" CDTA, c.II, İstanbul 1983, s.537-549
- GEVGİLİ Ali, Yükseliş ve Düşüş, İstanbul 1987
- GOLOĞLU Mahmut, Demokrasiye Geçiş 1946-1950, İstanbul 1982
- GÖNLÜBOL Mehmet-ÜLMAN Haluk, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Ankara 1996, s.190-334
- GÖNLÜBOL Mehmet – KÜRKÇÜOĞLU Ömer, “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), Ankara 1974, s.533-587
- GÖNLÜBOL Mehmet - SAR Cem, “1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası”, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973), Ankara 1974, s.3-144
- GÜL Mustafa, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Müttefikler Arasında Yapılan Önemli Toplantılarda Türkiye", Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri, c.II, Ankara 1999, s. 33-44
- GÜLTAŞLI Selçuk, “Ortadoğu’da Türkiye”, Yeni Türkiye, s. 23-24, c. II, s.1435-1440
- GÜREN Kamuran, Savaşın Dünya ve Türkiye, Ankara 1986
- GÜREN Kamuran, Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), Ankara 1991
- İNÖNÜ İsmet, İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ki Konuşmaları 1920-1973, c.II, Ankara 1973
- KAMEL Ayhan, "İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk - Sovyet İlişkileri", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s .409-420
- KARPAT Kemal H., Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul 1996
- KEŞKİN Funda, “Suriye ve Irak ile Su Sorunu”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999,s. 515-523
- KILINÇKAYA Mehmet Derviş, Arap Milliyetçiliği ve Milli Mücadele’de Türkiye-Suriye İlişkileri, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1992
- KOÇAOĞLU A. Mehmet, “Küresel Ölçek İçinde ve Bölgesel Sorunlar Çerçevesinde Türkiye'nin İç ve Dış Güvenliği’ İçin Birlik ve Bütünlük Şarttır”, Yeni Türkiye, s.23-24, c. II, Ankara 1998, s.1502-1516
- KOÇAK Cemil, “Siyasi Tarih 1923-1950”, Türkiye Tarih 4 Çağdaş Türkiye 1908-1995, edt. S.Akşin, İstanbul 1995
- KONGAR Emre, 21. Yüzyılda Türkiye, İstanbul 1998

Turkish Studies

- KOYUNCU Ahmet Ayhan, Ortadoğu'da Milliyetçilik: Hafız Esad Dönemi Suriye Örneği, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Afyon 2008
- KURAT Yuluğ Tekin, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973", Belleten, XXXIX/154, Nisan 1975, s. 265-308
- KÜRKÇÜOĞLI Ömer, Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970), Ankara 1972
- KÜRKÇÜOĞLI Ömer, Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918), Ankara 1982
- MANSFIELD Peter, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Çev. S.Yurdakul, İstanbul 2000
- MELEK Abdurrahman, Hatay Nasıl Kurtuldu, İstanbul 1999
- MENDERES Adnan, Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, Haz. Faruk Sükün, Ankara 1991
- NASIRCEMAL Abdul, Arap Devriminin Yöntemleri, İstanbul 1970
- OPRUKLU Hüseyin, Türkiye Suriye İlişkileri 1923-1938, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006
- ORAN Baskın, "1919-1923 Dönemin Bilançosu", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, c.I, İstanbul 2001, s.97-109
- ORAN Baskın, Mondros Silah Bırakışması ve Sevres Barış Anlaşması", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar, Edt. Baskın Oran, c.I, İstanbul 2001, s.113-138
- ÖZDEMİR Hikmet, Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul 1995
- ÖZGİRAY Ahmet, "Atatürk ve Dışpolitika", Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu, c.I, Ankara 1998, s. 220-235
- PEHLİVANLI Hamit – SARINAY Yusuf – YILDIRIM, Hüsamettin, Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939), Ankara 2001
- SAĞLAM Zafer, Jeopolitik, Jeoekonomik ve Jeostratejik Konumları İtibariyle Türkiye-Suriye İlişkilerinin İncelenmesi, Harp Akademileri Komutanlığı, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006
- SANDER, Oral, "Türkiye'nin Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri", Türkiye'nin Dış Politikası, Der. Melek Fırat, Ankara 2000, s. 71-97
- SANDER, Oral, Siyasi Tarih 1918-1990, Ankara 1993
- SAVCI Nergis, Hatay Cumhuriyeti: Kuruluşu ve Anavatana Katılışı, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2007
- SEVER Ayşegül, Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958, İstanbul 1997
- SEZER Duygu Bazoğlu, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s. 441-464

-
- SOYSAL İsmail, "Türk-Arap İlişkileri (1918-1997)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999, s.515-523
- TELLAL E. Türk, "1945-1960 Sovyetlerle İlişkiler", *Olaylarla Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar*, Edt. Baskın Oran, c.I, İstanbul 2001, s 499-522
- TİMUR Taner, *Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul 1991
- TOKER Metin, *Tek Partiden Çok Partiye*, İstanbul 1970
- TÜZÜN Süleyman, *İki Büyük Savaş Arası Dönemde Hatay Tarihi (1918-1939)*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1989
- UÇAROL Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1982
- US Asım, *1930-1950 Hatıra Notları*, İstanbul 1966
- USLU Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara 2000
- UYAR Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul 1998
- UZUN Turgay, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Dış Politikası ve Geleceğe Etkileri", *Yeni Türkiye*, yay.yön. G. Eren, 23-24/II, Ankara 1998
- ÜNAL Oğuz, *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul 1994
- YALMAN Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, c.II, Haz. E.Ş. Erdinç, İstanbul 1997
- YAZGAN Özkan, *Türkiye-Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2007
- YEŞİL Ahmet, *Türkiye'de Çokpartili Hayata Geçiş*, Ankara 1988
- YURDUSEV Esin "1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Yay.haz. İsmail Soysal, Ankara 1999
- ZAIĞ Oktay "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Siyasi Olaylar (1923-1939)", *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, c.I, Ankara 1998, s. 381-392
- ZÜRCHER Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul 1996